

УДК 349.2-053.9:316.647.82(477)

Л. Сіньова, канд. юрид. наук, асист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ДИСКРИМІНАЦІЇ ГРОМАДЯН ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК ВРАЗЛИВОЇ ВЕРСТИ НАСЕЛЕННЯ

В статті досліджуються проблеми соціально-правового становища громадян похилого віку як вразливої версти населення в Україні, аналізується протиправне явище дискримінації за ознакою віку (ейджизм), розглядаються окремі аспекти практичної реалізації соціального захисту вказаної категорії громадян.

Ключові слова: громадяни похилого віку, дискримінація, ейджизм, соціальна справедливість, бідність.

Однією з глобальних проблем сучасності є швидке зростання кількості старих людей у населенні країн Заходу та США. За прогнозами Демографічного відділу ООН, які підготували для Всесвітньої асамблеї з проблем старіння населення (Відень, 1982 р.), літні та старі люди стануть значною частиною населення. За оцінками демографів чисельність людей віком від 60 років і старших збільшиться до 2025 р. у 5 раз порівняно з 1950 р., а старших 80 років – у 7 раз. За цей же період загальна чисельність населення світу збільшиться всього у 3 рази [1, С. 67, 71-72]. Зазначимо, що за прогнозами організації Help Age International, до 2050 року 21% населення світу складатимуть люди, старші за 60 років [2]. У статті 46 Основного Закону закріплено право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Тим самим досягнення пенсійного віку на конституційному рівні визначено одним із соціальних ризиків, при настанні якого людина отримує право на соціальний захист.

Вагомий внесок у вивчення особливостей правового статусу осіб похилого віку за сучасних соціально-економічних умов зробили такі зарубіжні та вітчизняні вчені як В.С. Андреев, В.М. Андріїв, Є.І. Астрахан, В.О. Ачаркан, Н.Б. Болотіна, Н.О. Вигдорчик, О.М. Ганечко, В.М. Догадов, М.Л. Захаров, А.Д. Зайкін, Р.І. Іванова, А.А. Кархция, П.М. Маргієв, О.Є. Мачульська, І.В. Оклей, С.М. Прилипко, О.В. Тищенко, О.І. Процевський, В.Д. Роїк, І.С. Сахарук, І.М. Сирота, Б.І. Сташків, Н.М. Стаховська, Є.Г. Тучкова, Я.М. Фогель, О.І. Холостова, О.Г. Чутчева, І.О. Шашкова-Журавель, В.І. Щербина, О.М. Ярошенко та ін. Соціальна політика – це підсистема політики держави, спрямована на регулювання соціальних відносин, соціальний розвиток та забезпечення соціальної перспективи.

В науковій літературі виділяється ряд підходів до розуміння сутності, а саме: як способу порушення прав людини; як порушення принципу рівності; як довільне встановлення відмінностей між особами, що має несприятливі наслідки [3, с. 7]. В міжнародній практиці термін дискримінація – це соціальна подія або ситуація, що характеризується наявністю відмінності, винятку, обмеження або переваги, заснованих на довільній класифікації окремих осіб, їх груп або категорій, з огляду на расу, колір шкіри, стать, мову, релігію, політичні чи інші переконання, національне чи соціальне походження, економічне становище, народження або інші обставини, природні або соціальні характеристики, ніяк не пов'язані з особистими здібностями чи заслугами або з конкретною поведінкою людини, а також якщо на певну людину, групу або категорію осіб поширюється негативне ставлення (в сенсі, що воно сприймається як негативне), викликане якою-небудь формою поведінки (включаючи бездіяльність) державних органів або

окремих осіб і таке, що має кінцевою метою порушення або знищення визнання, використання або здійснення на рівних умовах прав і свобод людини в політичній, економічній, соціальній, культурній чи будь-якій іншій сферах суспільного життя [4, с. 7].

Закон України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні" від 06 вересня 2012 року № 5207-VI [5] визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії дискримінації з метою забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина. Відповідно до ст. 1 зазначеного Закону дискримінація – ситуація, за якої особа або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

Соціальний захист є важливою складовою економічної політики й основним завданням соціальної політики держави. Соціальний захист забезпечується на основі загальнообов'язкового державного соціального страхування, створення мережі державних, комунальних, приватних закладів охорони здоров'я, догляду за непрацездатними, інших організаційних та фінансових заходів, що здійснюються безпосередньо державою, сприяння здійсненню таких заходів громадськими та іншими недержавними організаціями. Система соціального захисту має відповідати провідним принципам соціальної держави, будуватися на державних соціальних стандартах, здійсненні їх постійного моніторингу для практичного втілення системи соціальних, економічних, законодавчих прав і гарантій, що забезпечуються й контролюються державою [6, с. 37].

Система соціального захисту залежить від комплексної державної політики, під якою щодо соціального захисту населення розуміють цілісну систему заходів економічного, правового, соціального й організаційного характеру й поширюється як на працездатне, так і на непрацездатне населення [7, с. 16, 17]. Відомо, що шанобливе ставлення до літніх людей було притаманне людському суспільству не завжди. Соціальний захист громадян похилого віку пройшов свій історичний шлях розвитку: від опіки, благодійництва до визнання старості (досягнення пенсійного віку) самостійною юридичною підставою для набуття права на пенсійне забезпечення, яке є складовою системи соціального захисту населення. На сьогодні нашою державою визначене широке коло пільгових категорій громадян, однією з яких є громадяни похилого віку [8, с. 1].

Правовий статус громадян похилого віку регулюється Законом України "Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні" від 16.12.1993 р. № 3721-XII [9], який визначає основні засади державної політики ветеранів праці, інших громадян похилого віку, які спрямовані на формування в суспільстві гуманного, шанобливого ставлення до них і забезпечення їх активного довілліття. Поряд з іншими положеннями цей нормативний акт на законодавчому рівні закріплює основні засади державної політики щодо ветеранів праці та громадян похилого віку. Згідно даного Закону громадянами похилого віку вважаються особи, які досягли пенсійного віку. Відповідно ст. 26 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09.07.2003 року [10], а також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року. До міжнародно-правових актів глобального значення, які безпосередньо спрямовані на захист соціальних, в тому числі, трудових прав осіб похилого віку, насамперед потрібно віднести: Рекомендацію МОП щодо літніх працівників 1980 р., Віденський Міжнародний план дій з проблем старіння 1982 р., Принципи ООН по відношенню до осіб похилого віку 1991 р., Декларацію ООН з проблем старіння 1992 року [11, с. 264].

Період старіння часто називають геронтогенезом (грец. Geron – стара людина і genesis – походження). Це особливий період в житті людини, коли особа потребує надзвичайної уваги, підтримки, турботи зі сторони суспільства [12, с. 126]. Отже, старість – дуже важкий період в житті людини, а демографічне старіння вимагає від суспільства все більших фінансових витрат й інших матеріальних ресурсів на обслуговування цієї вікової категорії населення. Суспільство повинно взяти на себе вирішення всіх проблем, пов'язаних з комплексом захисту і соціального обслуговування та забезпечення літніх й старих людей. Старіння населення є однією з глобальних проблем сучасного світу. Старіння населення, або демографічне старіння – це збільшення частки людей старших вікових груп в населенні. Старіння населення є результатом тривалих демографічних змін, зрушень в характері відтворення населення, в народжуваності й смертності та їх співвідношенні, а також, частково, міграції [13]. Відповідно до класифікації Всесвітньої організації охорони здоров'я до літнього віку відноситься населення у віці від 60 до 74 р., до старого – від 75 до 89 років, а до довгожителів – 90 років і більше. Соціологи називають ці періоди людського життя "третьім віком", і демографи вводять поняття "третього" (60-75 років) і "четвертого" (понад 75 років) віків [12, с. 71-72]. Психологи розглядають похилий вік як кризовий період, пов'язаний з адаптацією до нових соціальних умов, як стадія переходу від зрілості до власне старості [14, с. 8]. Різноманітність та складність соціальних проблем, викликаних старінням населення, потребують проведення адекватних заходів не тільки по забезпеченню похилим людям гарантованого мінімуму соціальних послуг, але й по створенню умов для реалізації особистісного потенціалу в старості [15, с. 50].

Слід зазначити, що в світі найбільш поширена є дискримінація за віком, як наслідок багато громадян похилого віку потерпають від невостробуваності та самотності, відсутності належної уваги навіть зі сторони найближчих родичів, що перетворює цей період життя людини на депресивно-фаталістичне існування, без сподівань на краще. Психологи наголошують, так звана "криза пенсійного віку" концентрує у собі внутрішньоособистісний конфлікт на ціннісному рівні, який виявляється у пріоритеті вітальних термінальних ціннісних орієн-

тацій серед системи інших цінностей та у загальних розбіжностях між ціннісними орієнтаціями та їх доступністю для осіб похилого віку; ефективність соціально-психологічної допомоги людям похилого віку забезпечується врахуванням особливостей перебудови їх ціннісно-смыслові сфери, переорієнтації на пікові цінності та одночасного підвищення важливості периферійних ціннісних орієнтацій [14, с. 14].

Що стосується України, то співвідношення пенсіонерів до людей працездатного віку швидко зростає. Причому сьогодні показник навантаження на пенсійну систему для України є найвищим серед всіх країн з перехідною економікою. Прогнозується, що показник навантаження на ПФУ зростатиме і надалі, й може досягти 140 % до 2050 року. Ці крайні неоптимістичні прогнози щодо тенденції старіння населення України свідчать про необхідність удосконалення соціально-економічної політики з урахуванням демографічних тенденцій. У країнах Західної Європи старіння населення є відображенням успіхів, досягнутих у процесі розвитку людини, і відбувається внаслідок зниження рівня смертності (збільшення тривалості життя). Демографічна ситуація в Україні є парадоксальною: за тривалістю життя Україна знаходиться на одному з останніх місць, і в той же час є однією з "найстаріших" країн світу. Основними факторами старіння в Україні є: низька народжуваність та високий рівень смертності. Україна займає 5 місце у світі в рейтингу найнижчої кількості дітей у розрахунку на одну жінку (1,22) та 17 місце по рівню смертності. За прогнозами Світового Банку, у 2051 р. частка людей похилого віку (старше 60 років) становитиме в Україні 33 %. Такі дані були оприлюднені на Національному семінарі на тему: "Державна політика у сфері старіння. Виконання мадридського Міжнародного плану дій з проблем старіння" [16].

Згідно Закону України "Про соціальні послуги" від 19.06.2003 року N 966-IV [17] складні життєві обставини – це обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самостійно (інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку із старістю або станом здоров'я, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, насильство, зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї, малозабезпеченість, психологічний чи психічний розлад, стихійне лихо, катастрофа тощо). Тобто на законодавчому рівні старість це складна життєва обставина. Відповідно до формування сучасної системи соціальних послуг дозволить створити стандарти соціальної роботи європейського рівня та сприятиме посиленню соціальної захищеності громадян похилого віку, які перебувають у складних життєвих обставинах та забезпечуватиме постійне покращенню якості їх життя.

Слід підкреслити, що проблема вікової дискримінації не оминула й Україну. На подолання багатьох дискримінаційних проявів, видів дискримінації був прийнятий Закон України "Про зайнятість населення" від 05.07.2012 року № 5067-VI [18], який визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної політики у сфері зайнятості населення, гарантії держави щодо захисту прав громадян на працю та реалізації їхніх прав на соціальний захист від безробіття. Згідно ст. 11 зазначеного Закону право особи на захист від проявів дискримінації у сфері зайнятості населення визначено:

1. Держава гарантує особі право на захист від будь-яких проявів дискримінації у сфері зайнятості населення за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, членства у професійних спілках або інших об'єднаннях громадян, статі, віку,

етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

2. Не вважається дискримінацією здійснення заходів щодо додаткового сприяння у працевлаштуванні окремих категорій громадян.

3. Забороняється в оголошеннях (рекламі) про вакансії зазначати обмеження щодо віку кандидатів, пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі, висувати вимоги, що надають перевагу одній із статей, а також вимагати від осіб, які працевлаштовуються, надання відомостей про особисте життя.

Обмеження щодо змісту оголошень (реклами) про вакансії (приймом та роботу) та відповідальність за порушення встановленого порядку їх розповсюдження встановлюються Законом України "Про рекламу" від 03.07.1996 року № 270/96-ВР [19], який визначає засади рекламної діяльності в Україні, регулює відносини, що виникають у процесі виробництва, розповсюдження та споживання реклами. Згідно до ст. 8 ч. 2 у рекламі забороняється вміщувати твердження, які є дискримінаційними за ознаками походження людини, її соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, освіти, політичних поглядів, ставлення до релігії, за мовними ознаками, родом і характером занять, місцем проживання, а також такі, що дискредитують товари інших осіб.

Варто зазначити, що такі норми відповідають на пряму подолання дискримінації, адже у переважній більшості українських рекламно-інформаційних видань, які публікують оголошення з пропозиціями роботи, у приблизно 65 % випадках містять вимоги щодо віку претендентів, як правило, це 20-35 років. Причому, такі вимоги пред'являються до претендентів на посади продавців, касирів, менеджерів, секретарів, бухгалтерів, тобто тих посад, де фізичні якості не мають вирішального значення [6, с. 73].

Відповідно до Закону України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" від 08.09.2005 року № 2866-IV [20] метою є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України. Згідно ст. 17 зазначеного Закону забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у праці та одержанні винагороди за неї забороняє роботодавцям "в оголошеннях (рекламі) про вакансії пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі, висувати різні вимоги, даючи перевагу одній зі статей, вимагати від осіб, які влаштовуються на роботу, відомості про їх особисте життя, плани щодо народження дітей".

За підсумками соціологічного дослідження, проведеного компанією TNS-Україна протягом січня-лютого 2005 р., лише 9,6% опитаних зазначили, що ані вони особисто, ані їх знайомі не стикалися з фактами дискримінації; решта (90,4%) назвали один або декілька прикладів. При цьому найпоширенішими підставами дискримінації виявилися стан здоров'я і вік – на них указали, відповідно, 58,9% і 52,6% респондентів [21, с. 10].

Вивчаючи проблему ейджизму, Березіна О. робить висновок, що досить часто ейджизм у суспільстві зустрічається: 1) у вигляді негативних міжперсональних

взаємодій, ініційованих представниками молодого покоління відносно осіб літнього й похилого віку (відсутність поваги до старих людей, образлива поведінка стосовно них, прояви недобррозичливості й агресії); 2)... існуючих у сучасному суспільстві переконань, що ґрунтуються не на реальних фактах, а на застарілих поняттях про період пізньої дорослості винятково як часу регресу й занепаду і що розглядають інтелектуальні й соціальні можливості людей похилого віку через призму їхнього віку в рамках деструктивних інволюційних змін (стереотипизація, сприйняття осіб постпенсійного віку як суспільного баласту, домінування у свідомості працездатних громадян вузько біологічного підходу до проблеми старіння й ін.); у байдужному відношенні медичного персоналу в поліклініках, санаторіях і лікарнях до осіб літнього й, тим більше, похилого віку [22]. Психолог В. Пушкар зазначає, що проблема ейджизму дуже серйозна. Особливо гострою вона є для чоловіків після 45 років. Та, правду кажучи, сучасний фахівець з роботи з персоналом зобов'язаний знати психологію людей, керуватися нею, й не вірити стереотипам. У свою чергу, роботодавець повинен дослухатися до фахівців під час підбору кадрів, якщо хоче мати й справді кваліфікований персонал [23]. Дискримінація громадян похилого віку в галузі праці, охорони здоров'я, соціального забезпечення, користування житлом та в інших сферах забороняється, а посадові особи, які порушують ці гарантії, притягаються до відповідальності згідно з чинним законодавством [24, с. 17].

У Великобританії дискримінація за віковою ознакою є однією з найбільш гострих соціальних проблем. Таким чином, з'явився новий термін – "ейджізм" (від англ. "age" – вік). Наслідки "ейджізма" привели до того, що за період між 80-мі і 90-мі роками число працюючих чоловіків старше 50 років різко скоротилося в Британії практично у всіх галузях виробництва і бізнесу. При цьому найбільшими "ейджістами" себе зарекомендували рекламний та медійний сектор. Дата народження в анкеті претендента на вакантну посаду стала чи не найважливішим пунктом його характеристики. У 2006 році у Великобританії був прийнятий Закон, що забороняє дискримінацію людей похилого віку при прийомі на роботу. В даному Законі забороняється відмовляти в прийомі на роботу або звільняти з роботи за те, що працівник (кандидат на посаду) "занадто старий" або "занадто молодий". Це положення сьогодні поширюється на всіх осіб не старше 65 років. Однак, і після досягнення 65 років працівник вправі просити залишити його на роботі. І якщо роботодавець це прохання не задовольнить, він змушений буде письмово повідомити співробітника про відправлення на пенсію за півроку до цієї події. Порушенням закону буде вважатися і відмова співробітнику в проходженні курсів підвищення кваліфікації або професійної підготовки на підставі його передпенсійного віку, а також заниження оплати праці молодого працівника, аргументоване його недостатньою зрілістю. Відповідно до цього ж закону, у посадах можна буде рости як мінімум до 65 років [25]. Згідно досліджень, здійснених на французьких підприємствах, захист праці осіб похилого віку дуже рідко виступає предметом уваги керівництва. Хоча на великих підприємствах проблема створення належних умов праці для осіб похилого віку вже розглядається, однак існує значна відстань між її констатацією та вжиттям активних дій щодо її вирішення. Проте вже досягнуто консенсус відносно необхідності поступового припинення практики дострокового надання пенсії [26, с. 22].

Зокрема, Е. В. Кирюхін виділяє аспекти відкритої та опосередкованої дискримінації осіб похилого віку у сфері праці.

1. Відкрита дискримінація: встановлення певного віку при наймі на роботу; створення перешкод для працівника похилого віку в його просуванні по службі; вікові обмеження при наймі для жінок; встановлення граничного віку для професійної підготовки; заміна трудящих похилого віку молодією робочою силою в тих випадках, коли заробітна плата підвищується залежно від віку.

2. Опосередкована дискримінація: створення роботодавцем таких умов, які змушують трудящого похилого віку виходити на пенсію раніше строку, наприклад, пропозиції "добровільних" варіантів виходу на пенсію, що супроводжуються завуальованим тиском [11, с. 263].

Досвід зарубіжних країн засвідчує, що людям похилого віку найкраще живеться у Норвегії, Швеції та Швейцарії. Ці країни визнані найбільш комфортними країнами світу за критеріями якості життя для людей похилого віку. Про це свідчать результати рейтингу Global AgeWatch Index 2014, пише "Європейська правда". До топ-10 країн рейтингу увійшло п'ять європейських країн. Серед них – Німеччина та Нідерланди. Україна опустилася в рейтингу з 62 на 82 позицію, що є найгіршим показником серед країн Східної Європи. Значно погіршилися показники стану здоров'я українців похилого віку. Загалом до переліку увійшли 96 країн, а дослідження охопило 89% людей похилого віку в світі [2].

Резюмуючи, варто наголосити, що якість життя населення значною мірою залежить від політики держави у сфері соціального захисту. Система соціального захисту має бути орієнтована на соціально уразливу категорію населення (громадяни похилого віку, інваліди, ветерани війни, жертви нацистських переслідувань та ін.) та надавати їм комплекс соціальних послуг, гарантувати отримання встановлених законом пільг і доплат, тобто створювати необхідні умови для їх життєдіяльності. Система державної соціальної допомоги повинна бути реформована і сприятлива до виконання своїх функцій і обов'язків [27, с. 338 – 339]. Ураховуючи невинну тенденцію старіння населення, сфера соціального захисту громадян похилого віку потребує реформування, адже з розвитком соціальних відносин поза увагою фахівців права соціального забезпечення залишилася значна кількість невіршених проблем, які потребують нашої уваги. До основних можемо віднести: а) відсутність належного забезпечення осіб похилого віку гідним рівнем життя, матеріальними благами для задоволення різноманітних життєвих потреб; б) відсутність дієвого механізму реалізації права на соціальний захист відповідної категорії осіб; в) недосконалість правового регулювання соціального захисту громадян похилого віку в Україні та неповна відповідність міжнародним стандартам у зазначеній сфері [8, с. 1].

Враховуючи все вищезазначене, можна зробити висновки, що в Україні державна політика відносно громадян похилого віку (старшого покоління) в нашій державі повинна бути спрямована на: посилення правового захисту громадян похилого віку; забезпечення гідного рівня життя літніх людей; підвищення ролі сім'ї в догляді за людьми похилого віку; організацію ефективного соціального обслуговування літніх людей; створення потужної трудової зайнятості, доступних програм і систем профорієнтації, підготовки й перепідготовки; організацію ефективної психологічної допомоги літнім людям; забезпечення доступності інформаційних ресурсів для людей похилого віку. Потрібні комплексні підходи до вирішення цієї проблеми, які повинні бути спрямовані на зменшення глибини бідності серед усіх верств насе-

лення, забезпеченням соціальних гарантій, покращенням здоров'я населення та якості життя, що має бути одним з вагомих пріоритетів державної політики України. Таким чином, сфера соціального захисту громадян похилого віку потребує реформування, адже з розвитком соціальних відносин поза увагою фахівців права соціального забезпечення залишилася значна кількість невіршених проблем, які потребують нашої уваги.

Список використаних джерел

1. Международный план действий по проблемам старения / Доклад Всемирной ассамблеи по проблемам старения. – Вена, 1982. – С.67, 71-72.
2. Людям похилого віку найкраще живеться у Норвегії, Швеції та Швейцарії, – рейтинг // [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://zik.ua/ua/news/2014/10/01/lyudyam_pohylogo_viku_naykrashche_zhyvetsya_u_norvegii_shvetsii_ta_shveycarii_reyting_528151
3. Сахарук І.С. Недопущення дискримінації у сфері праці як принцип трудового права. Автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / І.С. Сахарук; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2012. – 20 с. – С. 7.
4. Проблемы дискриминации: правовые аспекты, международный опыт, украинские реалии / авторы-сост.: З. Кись, С. Шеремет. – К.: Всеукр. Благотвор. фонд "Коалиция ВИЧ-сервисных организаций", 2007. – 67 с. – С. 7.
5. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон від 06.09.2012 № 5207-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 32, ст.412
6. Ганечко О.М. Правове регулювання соціального захисту громадян похилого віку в Україні. [Текст] дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / О.М. Ганечко; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Луганськ, 2012. – 176 с. – С. 48.
7. Кравченко М.В. Державне регулювання системи соціального захисту населення України на сучасному етапі / М.В. Кравченко // Захист соціальних та економічних прав людини: міжнародні стандарти і законодавство України: матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 берез. 2004 р.) / за ред. Н.Б. Болотіної. – К.: КЮІ МВС України, 2004. – Ч.2. – С. 16 – 17.
8. Ганечко О.М. Правове регулювання соціального захисту громадян похилого віку в Україні. Автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / О.М. Ганечко; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Луганськ, 2012. – 18 с. – С. 1.
9. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні: Закон України від 16 грудня 1993 р. № 3721-XII // Відомості Верховної Ради України від 25.01.1994 р., № 4, стаття 18.
10. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 49-51, ст. 376.
11. Шашкова-Журавель І.О. Міжнародно-правові аспекти захисту праці осіб похилого віку // Часопис Київського університету права, № 3, 2009 – С. 264.
12. Тищенко О.В. Соціальна робота та права людини: навчальний посібник.-К.: ВГЛ "Обрії", 2010. – 240с. – С. 71-72, 126.
13. Розділ 5 Методологічних положень щодо статистичного аналізу чисельності та складу населення, затверджених Наказом Державного комітету статистики України від 13 січня 2006 року № 602 // <http://zakon.nau.ua>
14. Порсева Х.О. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій осіб похилого віку. Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Х.О. Порсева; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2005. – 21 с. – С. 8, 14.
15. Мацкевич Ю.Р. Зарубіжний досвід соціальної роботи з людьми похилого віку // Серія № 11. Випуск 2, 2004 м. Запоріжжя – С.50, 51-52.
16. Державна політика у сфері старіння. Виконання Мадридського Міжнародного плану дій з проблем старіння: націон. семінар // [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.minpraci.gov.ua>
17. Про соціальні послуги: Закон України від 19.06.2003 року № 966-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст.358
18. Про зайнятість населення: Закон від 05.07.2012 року № 5067-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 24, ст.243.
19. Про рекламу: Закон від 03.07.1996 № 270/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 39, ст. 181.
20. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон від 08.09.2005 року № 2866-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 52, ст.561
21. Заборона дискримінації – основна засада правового регулювання відносин у сфері праці: монографія / Т.А. Занфірова, С.М. Прилипка, О.М. Ярошенко, І.М. Твердовський; За наук. ред. проф. Ярошенка О.М. – Харків: Юрайт, 2013. – 360 с.
22. Березина О.О. Ейджизм у суспільстві: проблеми пізнього віку // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psy-science.com.ua/>
23. Українців дискримінують за віком / Конфедерація вільних профспілок України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kvpu.org.ua/uk/news/6/1322/ukrainciv-diskriminuyut-za-vikom>

24. Тищенко О.В. Соціально-правовий захист вразливих верств населення України: науково-практичний посібник. – К.: ВГЛ "Обрії", 2011. – 336 с. – С. 17.

25. Табу на возраст // [Електрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rg.ru/2006/10/06/pensionery.html>

26. Репринцев Р.Р. Правовое регулирование труда лиц пожилого возраста / Р.Р. Репринцев // Труд. право. – № 5. – 2005. – С. 21 – 27.

27. Шашкова-Журавель І.О. Міжнародно-правові аспекти захисту праці осіб похилого віку // Часопис Київського університету права – 2009/3. – С. 262-267.

28. Сіньова Л.М. Боротьба з бідністю як функція соціальної держави //Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (23 травня 2014 року) / Редкол.: д.ю.н. І. С. Гриценко (голова), проф. П. С. Берзін (заст. голови), к.ю.н. І. С. Сахарук (відп. ред.) – К.: Прінт-Сервіс, 2014. – 534 с. – С. 338 – 339.

Надійшла до редколегії 18.10.16

L. Sinyova, PhD, assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

LEGAL AND SOCIAL DISCRIMINATION AGAINST THE ELDERLY AS A VULNERABLE POPULATION MILE

The article investigates the problems of social and legal status of elderly citizens in Ukraine, analyzes the phenomenon of illegal discrimination based on age (ageism), examines some aspects of practical implementation of social security of mentioned categories of people.

Key words: elderly citizens, discrimination, ageism, social justice, poverty.

Л. Синева, канд. юрид. наук, асист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ДИСКРИМИНАЦИИ ГРАЖДАН ПОЖИЛОГО ВОЗРАСТА КАК СОЦИАЛЬНО УЯЗВИМОЙ ВЕРСТЫ НАСЕЛЕНИЯ

В статье исследуются проблемы социально-правового положения граждан пожилого возраста как социально уязвимой версты населения в Украине, анализируется противоправное явление дискриминации по признаку возраста (эйджизм), рассматриваются отдельные аспекты практической реализации социальной защиты указанной категории граждан.

Ключевые слова: граждане преклонного возраста, дискриминация, эйджизм, социальная справедливость, бедность.

УДК 349.6

Е. Позняк, канд. юрид. наук, доц.,
О. Шомпол, канд. юрид. наук, асист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: 20 РОКІВ РОЗВИТКУ(1 ЧАСТИНА)

У статті здійснено огляд виступів учасників круглого столу, присвячених актуальним проблемам розвитку аграрного, земельного та екологічного права в контексті конституційної реформи в Україні й подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. Наведено висновки й пропозиції з удосконалення чинного законодавства і розвитку аграрно-, земельно- та еколого-правової науки в Україні.

Ключові слова: аграрне право, екологічна політика, екологічне право, земельне право, конституційна реформа, наукові школи, правове регулювання, Чорнобильська катастрофа.

Сучасний стан розвитку правової системи України та її реформування з огляду на політичні пріоритети державної політики в умовах збройного конфлікту та фактичного стану війни пов'язано з вирішенням таких завдань, як пошук нових юридичних моделей, які можуть бути втілені в життя з метою забезпечення сталого розвитку, реалізації національної безпеки Українського народу, збереження його генофонду. Продовжуючи традиції проведення "круглих столів" з еколого-, земельно- та аграрно-правової проблематики [1; 3; 4] та з метою спільного напрацювання наукових підходів до подальшого розвитку аграрного, земельного та екологічного права України 27 травня 2016 р. на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка було проведено круглий стіл на тему "**Конституційні засади аграрного, земельного та екологічного права України: 20 років розвитку**". Зазначеному круглому столу передувала одна визначна подія – створення у цьому році Спеціалізованої вченої ради Д 26.001.52 із захисту кандидатських та докторських дисертацій за спеціальністю 12.00.06 – "земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право" – та проведення 26 травня 2016 р. перших захистів кандидатських дисертацій.

Основні підходи вчених опубліковано у Збірнику тез доповідей учасників круглого столу [2], якими охоплено найрізноманітніші тематичні напрями сучасних актуальних правових досліджень, адже в 2016 р. ми маємо нагоду відмічати 20-річчя з часу прийняття Конституції України та 20-річний ювілей створення на

юридичному факультеті нашого університету кафедри трудового, земельного і екологічного права. Маємо нагоду згадати також про сумні події, пов'язані з Чорнобильською катастрофою, на шляху подолання її наслідків у рік 30-х її роковин.

До учасників круглого столу з вітальним словом звернувся доктор юридичних наук, професор, декан юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка **І.С. Гриценко**, наголошуючи на тому, що Київський національний університет імені Тараса Шевченка цікавить шкільну молодь, яка прагне навчатись у нашому університеті, приходять до нас в магістратуру з інших вищих навчальних закладів. На сьогодні на юридичному факультеті працює 61 доктор наук, діє 5 спецрад із захисту докторських та кандидатських дисертацій. Іван Сергійович надав виняткового значення необхідності використання потенціалу минулого – надбання наукових шкіл та доробків вчених минулого, які були особистостями та мали своїх учнів, послідовників. Сьогодні кафедри формують власні наукові школи, продовжуючи достойно розвивати підходи започаткованих нашими попередниками наукових правових шкіл. На глибоке переконання декана юридичного факультету, студентам треба подавати історично-правові аспекти різних соціальних явищ, не оминаючи літературного викладу простих проблем, чому сприятиме читання творів Т.Шевченка, І.Франка, М. Драгоманова, Лесі Українки. Вчений звернув увагу на необхідності дослідження правової термінології, проілюструвавши